



## Anayasa Çalışma Metinleri / 3 Sivil Toplum: “Yeni Anayasa Aceleyle Getirilmemeli”

Emin Dedeoğlu  
Aslı Toksabay Esen

*Bir toplum sözleşmesi olan anayasanın enine boyuna tartışılması ve sindirilmesi gerekiyor. Anayasa yapım sürecine sivil toplumun katılımı ve katkısı, sürecin olmazsa olmazlarından.*

Yeni bir anayasa için izlenecek sürecin, sivil toplumun katılımı ve katkısı olmaksızın yürütülemeyeceği inancıyla yola çıkan Anayasa Platformu Girişimi'nin inisiyatifiyle 8-9 Aralık 2007 tarihlerinde Ankara'da yapılan Anayasa Platformu Birinci Ulusal Çalıştay'ında üzerinde uzlaşılan ortak ilkeler, 12 Aralık'ta düzenlenen bir basın toplantısıyla kamuoyuna açıklandı<sup>1</sup>. Çalıştay kapsamında üzerinde en çok durulan konulardan biri de Anayasa yapım süreciydi. Çalıştay salonunda yürüyen tartışmalar kamuoyundaki tartışmaların da birer izdüşümü gibiydi. Bu not ile anayasa yapım süreci konusundaki tartışmaların çerçevesini ve özetini sunmaya çalışacağız.

Anayasa yapımına ilişkin tartışma birkaç eksen üzerinde sürüyor. Bunlardan ilki yeni bir anayasaya gerek olup olmadığı yönünde. Yeni bir anayasaya ihtiyaç olduğuna inanan bir grup, mevcut anayasanın demokratik olmayan koşullarda ve yöntemlerle hazırlandığını vurgulayarak sivil ve daha demokratik bir anayasa gerektiğini savunuyorlar. Bu birinci grubun içinde yer bulan benzer bir görüş, mevcut anayasanın ülkenin ve toplumun değişen koşullarına uyum sağlayamadığı, zaman içinde yapılan birçok değişiklikle zaten sistematığının bozulmuş olduğu, dolayısıyla yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulduğu yönünde. Birinci Ulusal Çalıştay kapsamında yeni bir anayasaya gerek olduğu görüşünün ağırlık kazandığını görüyoruz.

Yeni bir anayasanın gerekli olmadığını savunan ikinci bir grup ise, Anayasa'nın Avrupa Birliği katılım sürecinde AB müktesebatına uyum amacıyla 1995'ten bu yana yapılan bir dizi değişiklikle hayli demokratik bir yapıya kavuştuğunu öne sürüyor. Bu gruptakiler, yeni bir anayasa tartışmasının kaçınılmaz olarak “değişmeyecek” maddelere ilişkin bir tartışma süreci başlatarak daha fazla uzlaşmazlık doğuracağı ve riskli olduğu görüşündeler. Dolayısıyla, 1982 Anayasası'nda değişmesi gerekli maddelerin olağan anayasa değişikliği yöntemleriyle ve/veya reform paketleriyle kotarılabilceğini savunuyorlar. Bu görüşün Anayasa Platformu çerçevesindeki tartışmalarda görece azınlıkta kaldığını söylemek mümkün.

Yeni bir anayasaya ihtiyaç olup olmadığı sorusuna ilişkin bu savlar, anayasa yapım süreci konusundaki tercihlere de az çok yansıyor. Yeni bir anayasa yapılması durumunda bunun mutlaka bir kurucu meclis eliyle yürütülmesi gerektiğini söyleyenler ağırlıklı olarak yepyeni bir anayasanın yapılmasına karşı çıkan bu ikinci grup. Şöyle bir akıl yürütme söz konusu: Mevcut parlamento, halen yürürlükte olan anayasa hükümlerine göre seçilmiş ve yetki ve sorumlulukları buna göre belirlenmiş bir parlamento olduğundan, baştan sona yeni bir anayasa yapma meşruiyeti yok. Çünkü yeni bir anayasanın nasıl yapılacağına ilişkin usulleri belirleyen, kurumlar arasında işbölümü yapan bir yazılı mevzuat yok. Doğal olarak, mevcut Anayasa'da yalnızca anayasanın nasıl değiştirileceğine ilişkin bazı hükümler var. Dolayısıyla mevcut parlamento sadece bazı maddeleri değiştirebilir. Değişikliğe aday maddeler de doğal olarak değiştirilemeyecek maddeler dışında kalan kısım.

Bir benzetmeyle açıklamak gerekirse, diyelim anayasa bir oyunun kurallarını belirleyen düzenleme ve yasama meclisi de hakem. Kurucu meclisi savunanlar, hakemin oyunun kurallarını değiştiremeyeceğini, sadece oyunun kuralları içinde kendi takdir hakkını

<sup>1</sup> Birinci Ulusal Çalıştaya ilişkin Anayasa Platformu Ortak Açıklaması ve üzerinde uzlaşılan ortak ilkeleri özetleyen Sonuç Bildirgesi için bakınız: <http://www.anayasaplatformu.net/s/ulusal-calistay>

kullanabileceğini savunuyorlar. Onlara göre yeni bir anayasa yapmak oyunun kurallarını değiştirmekle eşdeğer.

Kurucu meclis fikrine sıcak bakanlar birinci grupta da mevcut, ancak birinci grup için kritik olan anayasa yapım sürecinin katılım boyutunu güçlendirmek. Bu grubun teme savının demokratik bir anayasanın daha demokratik usullerle yapılması gereği olduğu, kurucu meclise hukuki bir yaklaşımla değil daha romantik ve siyasi bir yaklaşımla baktığı söylenebilir. Birinci gruba göre yeni anayasa sivil toplumun tartışma sürecine mümkün olan en geniş biçimde katılacağı, katılımlı bir anayasa olmalıdır. Bu grupta yer alanların çoğunluğu, katılımlı bir anayasa süreci sağlanabilirse mevcut parlamentonun yeni anayasayı yapma meşruiyetini tartışma konusu yapma eğilimi göstermiyor; yeter ki katılım konusunda samimi ve tatminkâr bir model bulunsun.

Özetle, ana aktör ister kurucu meclis, ister sivil toplum destekli TBMM olsun, Anayasa Platformu katılımcılarının temel vurgusu sürecin daha geniş bir toplumsal taban tarafından yürütülmesi talebi. Öyle anlaşılıyor ki katılımlı bir anayasa yapım süreci, çoğunluğun üzerinde hemfikir olduğu en önemli unsur. Öte yandan, tartışma sürecine katılım sağlayacak tarafların daha berrak bir diyalog sürdürebilmeleri için bilgi ve donanımlarının güçlendirilmesi ihtiyacı açıkça görülüyor. Mevcut anayasanın içinde yeni bir anayasanın yapılış usul ve esaslarına ilişkin bir hüküm yer almadığı düşünüldüğünde, doğru yasal düzenleme yapılırsa süreç tasarımına ilişkin seçeneklerin sınırlı olmadığı düşünülebilir. Ancak her koşulda, kurucu meclis olasılığı da dâhil olmak üzere, yöntem, usul ve esaslara ilişkin hukuki bir düzenleme yapılması gereği de üzerinde uzlaşılan konulardan biri.

Kurucu meclis meselesine geri dönersek, Türkiye'nin geçmişinde 1982 Anayasası'na giden süreç gibi kurucu meclisin var olduğu, ancak özde katılımlılığı sağlamadığı örnekler var. Bu bakımdan katılımlı bir süreç tasarlanmanın tek yolu kurucu meclis olmadığı gibi, tek başına kurucu meclisin arzu edilen katılım düzeyini güvence altına almadığı da söylenebilir. Öte yandan, Güney Afrika Kurucu Meclis'le katılımlı sürecin doğru biçimde birleştirildiği çarpıcı bir örnek<sup>2</sup>. Franco sonrası İspanya gibi olağan seçimlerle gelen bir parlamentonun kuruculuk ödevi üstlendiği durumlar da söz konusu. Son olarak Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın ve Anayasası'nın hazırlanmasında başvuru ve üye ülke temsilcileri, Birlik teknokratları ve sivil toplumu bir araya getiren Avrupa Konvansiyonu da olası bir başka seçeneğe işaret ediyor.

Türkiye'nin yeni anayasası için önerilen bir kurucu meclis söz konusu olduğunda, öncelikle, ülke çapında tüm toplum kesimlerini temsil yetisine sahip ve demokratik usullerle seçilmiş olmasına vurgu yapılıyor. Öte yandan adayların niteliği ve seçim usulleri konusunda düşünceler çeşitlilik gösteriyor: Vatandaşların doğrudan aday olacağı bir sistemin yanı sıra, kurucu meclisin siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri, üniversiteler, işçi ve işveren sendikaları, uzmanlar ya da bunların çeşitli bileşimlerinden oluşması yönünde de düşünceler var.

Sivil toplumun katkı sağladığı ancak parlamento tarafından yürütülen bir anayasa yapım süreci için de önerilen çeşitli seçenekler söz konusu:

- a. Sivil toplum temsilcilerinden oluşan geniş katılımlı bir danışma meclisi veya kurulu oluşturulması, Anayasayı hazırlayacak TBMM komisyonunun sorunlu bulduğu konuları burada tartışmaya açması;
- b. Oluşturulacak anayasa yapım komisyonunun, çalışmalarını STK'lardan oluşan geniş katılımlı bir danışma kurulunun görüş ve önerileri ışığında yürütmesi;
- c. Taslağın TBMM'de sivil toplum temsilcileri ve siyasileri bir araya getiren ilgili bir komisyonca hazırlanması;

---

<sup>2</sup> [http://www.anayasaplatformu.net/indir/guney\\_afrika\\_anayasasi.pdf](http://www.anayasaplatformu.net/indir/guney_afrika_anayasasi.pdf)

- d. Anayasanın, doğrudan sivil toplum inisiyatifiyle STK, meslek örgütleri ve uzmanlardan oluşan bir danışma meclisince hazırlanması ve halkın görüş ve önerilerine sunulması.

Her durumda sürecin taraflarının bir yanda siyasi partiler, diğer yanda sivil toplum olacağı öngörülebilir. Siyasi partiler ayağı, TBMM'de yer alan (Meclis dışında kalan partiler de belli kriterlere göre eklenilebilir) siyasi partilerin oransal ya da eşit katılımıyla oluşturulabilir. Sivil toplum ayağının nasıl oluşturulacağı ise bir mutabakat sonucu ortaya çıkabilir. (Genişletilmiş) Ekonomik ve Sosyal Konsey'in bir danışma kurulu olarak ya da olası bir anayasa yapım komisyonunda bilfiil yer alarak bu süreçte aktif rol alması söz konusu olabilir. Benzer biçimde, Anayasa Kadın Platformu gibi yapılanmalarla benzer konularda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları bir araya gelerek kendi aralarından süreçte aktif rol alacak temsilciler seçebilir.

Son olarak Anayasa Platformu'nun vardığı sonuçlar arasında yer alan birkaç temel öneri ve kabulü vurgulamakta yarar var:

1. Yeni bir anayasaya ihtiyaç vardır, ancak cumhuriyetin temel ilkeleri ve kazanılmış demokratik haklar<sup>3</sup> tartışmaya açılmamalıdır.
2. Anayasa yapım sürecine sivil toplum kesinlikle katılmalıdır. Birinci Ulusal Çalıştay, bunun yapılabilirliğini kanıtlamıştır. Anayasa, bir toplum sözleşmesi olması hasebiyle, toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla oluşturulmuş bir toplumsal uzlaşma metni olmalıdır. Anayasa yapım süreci, siyasi ya da bürokratik elitlere ve akademisyenlerin tekeline bırakılmamalıdır.
3. Anayasa tartışmaları ifade özgürlüklerinin tanındığı demokratik ortamda yürütülmeli ve hükümet veya TBMM bu ortamı sağlamalıdır.
4. Yukarıda ifade edilen yöntemlerden biri tercih edilerek hazırlanacak anayasa taslağı halkoyuna sunulduğunda nitelikli çoğunluk (seçmenlerin 2/3'ü gibi) aranmalıdır.
5. Anayasa yapım sürecinde de gündeme gelen ve toplumsal gerilimi tırmandıran bazı uzlaşmazlık konularının Anayasa bünyesinde yer almasının olumlu ve olumsuz yönleri iyi değerlendirilmelidir. Türkiye'nin bunlar dışında ve en az bunlar kadar önemli ve üzerinde uzlaşma olasılığı daha güçlü birçok başka meselesi vardır (Devletin yapılanması, ekonomik ve sosyal haklar, seçimler ve siyasi partilere ilişkin düzenlemeler, dengeleme ve denetleme mekanizmaları vb). Bu meseleler için sağlanacak bir mutabakat zemini, uzlaşmaz sandığımız meselelerin çözümüne de olanak sağlayabilir.

Anayasa Platformu kapsamında yapılan Ulusal Çalıştay sivil toplumun anayasa yapım sürecine katılımının sağlanabileceği ve ilkeler bazında ortak akıl oluşturabileceğini kanıtladı. Şimdi bu ilkeler üzerinden daha yaygın, ayrıntılı ve verimli bir tartışma başlatmak mümkün. Ancak tartışmalar, daha teknik ve çetrefilli olan konularda daha fazla malumata ihtiyaç olduğunu da gösterdi. Bundan sonra yapmamız gereken, bu alandaki bilgi dağarcığımızı zenginleştirecek ve böylece tartışmanın bir sonraki aşamasında daha donanımlı olmamızı sağlayacak adımlar atmaktır. Bu amaçla çeşitli konularda kamuoyunu bilgilendirecek ihtisas komisyonları oluşturulmaya başlandı.

Öte yandan siyasetin de bu sürece kulak vermesi ve sürecin doğal akışına bir şans tanınması hiç kuşkusuz demokratikleşme sürecine katkı sağlayacaktır. Birinci Ulusal Çalıştaydan katılımcılık yönündeki iradenin yanında çıkan en önemli sonuç, yeni bir anayasa yapımının aceleyle ya da oldubittiye getirilmemesi konusundaki uzlaşma olmuştur.

---

<sup>3</sup> Anayasa Platformu çerçevesinde tartışmaya açılmayan Cumhuriyet ve demokratikleşme kazanımlarının bir listesi için bakınız [http://www.anayasaplatformu.net/s/ulusal-calistay#0.1\\_kazanimler](http://www.anayasaplatformu.net/s/ulusal-calistay#0.1_kazanimler)